

บทวิเคราะห์วาทกรรม : วัดจะร้าง ชุนนางจะผยอง

Discourse Analysis : Temple will be Forsake Feudalism will be Proud Arrogant

พระครูสุธีวรสาร¹ และ พระมหาจิรายุทธ ปโยโค²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร²

Phrakru Sutheeworasarn¹ and Phamaha Jirayuth Payoko²

Mahamakut Buddhist University Kalasin Buddhist Collage¹

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage²

Corresponding Author, E-mail: worachet.th@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

ปัญหาคณะสงฆ์ปัจจุบันอย่างหนึ่ง คือ ศาสนทายาทบวชน้อยลงมาก บางจังหวัดที่เคยมีพระเถระจำนวนมาก ปัจจุบันเหลือไม่กี่รูป ยิ่งสามเณรน้อยน่ารัก ๆ บางวัดแทบไม่มีให้เห็น กฎมีแต่ห้องว่างเปล่าส่วนใหญ่ไหลเข้าสู่เมืองกันหมด บางวัดเป็นวัดระดับเจ้าคณะอำเภอ มีพระภิกษุไม่ถึง 10 รูป ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันมีคนบวชเรียนน้อยลง ปัญหาภายนอกที่สำคัญคือความไม่ทันสมัยกับสถานการณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การลงโทษทางวินัยต่อพระภิกษุที่ประพฤติผิดนิกริต รวมทั้งการจัดการกับผู้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากศาสนา ส่วนปัญหาภายในที่สำคัญมากคือ การคุ้มครองตน การรักษาศีล รักษาวินัย ความสามัคคีของคณะสงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ คือสิ่งสำคัญยิ่งที่ธำรงรักษาพระธรรม พระวินัยและพระสงฆ์ให้มีความยั่งยืน แต่สถานการณ์ปัจจุบันกลับสะท้อนพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณะออกมาทำลายศาสนา เช่น พฤติกรรมการใช้สื่อจนเกินงาม, พฤติกรรมการใช้ชีวิตที่คล้ายฆราวาส เช่น การขบถยนต์เสียเองโดยการอ้างว่าพระวินัยไม่ห้ามและตนก็มีใบขับขี่ (ก่อนบวช) ไม่ผิดกฎหมาย เป็นต้น การใช้ภาษาพระที่วิบัติพร้อมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกในปัจจุบัน หากคณะสงฆ์และพระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ และตัวของพระภิกษุสงฆ์สามเณรเองยังนิ่งเฉยหรือละเลยใช้วิธีการปกครองแบบยถากรรม

* ได้รับบทความ: 12 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 26 ธันวาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 28 ธันวาคม 2565

รวมทั้งการบริหารงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น อนาคตพระพุทธศาสนาคงลดต่ำลงไป และอาจจะถูกกลืนโดยศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ส่วนคำตอบเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธศาสนาคงมีอยู่ในใจของพุทธบริษัททั้ง 4 นั้นเอง

คำสำคัญ: ขุนนางจะผยอง; วาทกรรม; วัดจะร้าง

Abstract

One of the current problems of the sangha is that religious heirs are much less ordained. In some provinces that used to have a lot of monks, there are only a few monk left. The more cute little novices some temples are barely visible. The cubicle has only an empty room. most of them all flow into the city. some of the temples are the temples of the district primate level. there are less than 10 monks because at present there are fewer monks to learn. an important external problem is the inadequacy of the situation of the sangha act. disciplinary punishment, against monks who acted outside discipline, including dealing with those who seek the benefits of religion. the very important internal problems are self-protection, precepts, discipline, and ecclesiasticalunity. Management of sangha affairs in the information technology era it is the most important thing to preserve the dharma, discipline, and the sangha to be sustainable. But the current situation reflects some behaviors that are not suitable for priest, destroying religion, such as excessive media use, lay-like lifestyle habits such as self-driving by claiming that the discipline does not forbid and himself. having a driving license (before ordination) is not illegal. the use of monk language that is woe along with the behaviors expressed today. If the clergy and the elders have positions Ecclesiastical administration and the monk-novice itself is still indifferent or neglect to use the haphazard regime. including the administration of the national buddhism office, etc. The future of buddhism will be dwindling and may be swallowed up by other religions and cultures. the answer to the future of buddhism can be found in the minds of the four assemblies of buddhists

Keywords: Abandoned Temple; Discourse; Feudalism

บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งก็เป็นตัวแทนของวัด ในบทบาทเหล่านี้ กลายเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและร่วมมือ โดยนัยนี้วัดกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติในฐานะวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ได้ ซึ่งวัดเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ วัดมีความสำคัญและความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล วัดมีความสำคัญคือเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน วัดแต่ละแห่งถูกสร้างขึ้นอย่างงดงามตามศิลปะและสถาปัตยกรรมในแต่ละสมัย วัดจึงเป็นโบราณสถานที่สำคัญแสดงถึงประวัติศาสตร์ในยุคนั้น ๆ จากอดีตสู่ปัจจุบันความสำคัญของวัดได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในอดีตวัดจะถูกสร้างในสถานที่ไม่ห่างไกลจากชุมชน ความสำคัญของวัดคือเป็นสถานที่พึ่งพิงธรรม ชาวบ้านต้องไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ ถ้ามีการประชุมหารือกันจะใช้วัดเป็นสถานที่ประชุม วัดในสมัยก่อนเปรียบเสมือนโรงเรียน พระสงฆ์ที่วัดเป็นผู้สอนเด็กให้รู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรมะ การจัดงานบุญงานกุศลก็มักจะจัดกันที่วัด เมื่อมีการทะเลาะวิวาทก็มักไปตกลงไกลเกลี่ยกันที่วัด แม้กระทั่งเมื่อตายก็นำศพไปทำพิธีและเผากันที่วัด ชีวิตคนไทยสมัยก่อนจึงผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเลยทีเดียว (แสง จันทรงาม, 2530)

บทบาทของวัดเท่าที่ได้กล่าวมานี้ไม่เพียงเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปในหมู่ของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้ชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย (ชั่วระยะเวลาหนึ่ง) ก็ยังสามารถมองเห็นบทบาทของวัดและกล่าวพรรณนาไว้อย่างชัดเจน เช่น สังฆราชปาลเลกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix) ได้อธิบายโดยภาพรวม ๆ ไว้ว่าในสมัยก่อนชาวบ้านจะนำเด็ก ๆ ลูกหลานไปฝากไว้ที่วัดในหมู่บ้านเพื่อให้เรียนหนังสือหรือบางครั้งผู้ใหญ่ต้องไปประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ดังนั้นวัดจึงกลายเป็นสถานที่สำหรับการรับฝากเด็ก (nursery) เป็นแหล่งรวมของเด็กชายและเด็กหญิง ซึ่งพวกเด็ก ๆ เหล่านี้ ได้เรียนหนังสือบ้างและไม่ได้เรียนบ้างต่างก็พากันเที่ยวเตร่ เล่นสนุกสนาน เล่นชุกชอนอยู่ในบริเวณวัด ส่วนพระสงฆ์องค์เจ้าหากมีของกินและของขบเคี้ยวที่เหลือจากพระเณรฉันเสร็จไว้คอยแจกเด็ก ๆ รวมทั้งการพร่ำสอนให้เป็นเด็กดี เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต เป็นต้น และวัดมีบทบาทในสังคมที่เกี่ยวพันกับชาวไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังจะพบเห็นวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น เมื่อคนกำลังใกล้จะตายจะต้องมีพระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางให้ก่อนสิ้นลมหายใจ หรือโดยการเดินทางไปเทศนาธรรมและให้กำลังใจคนป่วยทั้งในบ้านหรือโรงพยาบาลของพระสงฆ์ เป็นต้น

อนึ่ง วิลเลียม เจ. คลอสเนอร์ (William J. Klausner) ผู้ซึ่งเดินทางจากมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาเมืองไทยเมื่อ ปี พ.ศ. 2498 เพื่อทำการศึกษาวิจัย (Field research data collection) ด้านสาขามานุษยวิทยา (Anthropology) โดยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมอยู่กับชาวบ้านหนองขอน ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ได้เล่าถึงวัดในหมู่บ้านหนองขอนเอาไว้ว่า “วัดจะอยู่เกือบใจกลางหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด

ตลอดวันจะมีผู้คนเดินเข้าออกมิได้ขาด ชาวบ้านหลายคนพากันมาตักน้ำที่บ่อผู้ใหญ่มารวบรวมอาหารเพลแก่พระสงฆ์แล้วพึ่งเทศประจำวัน ตอนบ่ายบางคนก็มาปรึกษาปัญหาส่วนตัวและขอคำแนะนำต่าง ๆ จากเจ้าอาวาส งานบุญและงานประเพณีรื่นเริง เช่น ภาพยนตร์ หมอลำ ฯลฯ มีกันอยู่เรื่อย ๆ การประชุมเกี่ยวกับกิจการงานของส่วนรวมก็มากระทำกันที่วัด เช่น จะตัดถนนไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งเมื่อไร จะจัดงานบุญบั้งไฟกันวันไหน แม้แต่คอกสำหรับลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ทำกันที่วัดนั่นเอง” (ศุภนิมิต มานุษยวิทยาสาริณธร, 2564)

นิโคลัส เบนเนตต์ (Nicholas Bennett) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษเป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งซึ่งเข้ามาเมืองไทยในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของยูเนสโก (UNESCO) ได้กล่าวถึงเมืองไทยว่า “เป็นเวลาหลายร้อยปีที่วัดได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้บริการต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น วัดเป็นที่ให้การศึกษาแก่เด็กชาย ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านที่เดือดร้อน กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตลอดจนให้การรักษาพยาบาล นอกจากนี้ยังช่วยเก็บรักษาศิลปะ วัฒนธรรมโดยการที่พระสงฆ์ได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม และเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนแต่ละระดับ แต่ละท้องถิ่น จนแม้กระทั่งเมื่อได้สร้างหมู่บ้านเล็ก ๆ ขึ้นใหม่ก็ต้องสร้างวัดขึ้นมาด้วย นับว่าวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันอยู่กับวัดอย่างแน่นแฟ้นมาโดยตลอดอย่างแท้จริง ภาพพจน์เกี่ยวกับบทบาททางสังคมของวัดในอดีตจึงเป็นที่น่าชื่นใจและเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่งนัก” (นิโคลัส เบนเนตต์, 2555)

จากการศึกษาผลงานเขียนและวิจัยของผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา พบว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนกว่าร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของประเทศพระมหากษัตริย์ไทยได้อาราธนาพระภิกษุเถรราช เชื้อสายลังกาจากเมืองนครศรีธรรมราช มาเป็นแบบอย่างปรับปรุงการพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์และเหมาะสมกับลักษณะของคนไทย จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติ และได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับพระสงฆ์ลังกาอีกหลายครั้งในสมัยต่อมา จนพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้เจริญมั่นคงอยู่ในประเทศไทยและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยแทบทุกด้านมาจนทุกวันนี้ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นมีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาเอง กล่าวคือวัดเป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระศาสนาของพระภิกษุสามเณร เมื่อศึกษาและพิจารณาในทางสังคมจากอดีตที่ผ่านมาแล้วจะพบว่าวัดในพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยหรือชุมชนไทยเป็นอย่างมาก ดังนี้ (กิริติ ศรีวิเชียร, 2542)

1) วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น

2) วัดเป็นสถานที่ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วยการสดับพระธรรมเทศนา

3) วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสมัยก่อน โดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยทั่วไป

4) วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

5) วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง วัดบางวัด เช่น วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี ได้สร้างศาลาเอาไว้กว้างขวางใหญ่โตเพื่อการนี้โดยเฉพาะ

6) วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ โดยที่ทางวัดได้จัดสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่น

7) วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เช่น งานก่อกองพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ งานเทศน์มหาชาติ ฯลฯ และยังเป็นสถานที่พบปะของคนหนุ่มสาวด้วย

8) วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม

9) วัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน

10) วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศล ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

11) วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

12) วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ

ด้วยบทบาทดังที่กล่าวมา ประเทศไทยจึงมีพระสงฆ์ที่เป็นปราชญ์ทางวรรณกรรม เช่น พระสิริมังคลาจารย์ (ในสมัยล้านนา) สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส (ในสมัยรัตนโกสินทร์) พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านที่ปรึกษาพระราชอาชญาพระสังฆราชในสมัยสุโขทัย สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว (สมัยกรุงศรีอยุธยา) สมเด็จพระสังฆราช (สา) สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) (สมัยรัตนโกสินทร์) และมีพระนักพัฒนาอย่างครูบา ศรีวิชัย แห่งล้านนาในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่มีหัตถ์จารย์และทรงคุณค่าอย่างยิ่ง

บทบาทของวัดในสังคม

จากการศึกษา พบว่า ในสมัยโบราณวัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทยและนอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อนเพราะแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียนก็เลยใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็ก โดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนและวัดยังเป็นที่พักผ่อนของคน เพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของผู้คน นับได้ว่าในสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลมากต่อคนไทย จนมาถึงในยุคสมัยปัจจุบันวัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาอย่างช้านาน ซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่าง ๆ ไว้มากมาย บทบาทของวัดและพระสงฆ์เริ่มสูญหายไปเพราะความเจริญแบบตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยเมื่อประมาณ 70-80 ปีที่ผ่านมา เริ่มจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทมากบ้างน้อยบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละสังคมโดยเฉพาะในชนบทหรือท้องถิ่นที่ห่างไกลมาก ๆ พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทหลายอย่างเหมือนเดิม และเป็นความจริงที่ว่าคนไทยเกือบทุกคนจะต้องกลับเข้าสู่วัดอีกครั้งหนึ่ง ในวาระสุดท้ายของชีวิต จึงกล่าวได้ว่าห้วงชีวิตของพุทธศาสนิกชนต้องเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตลอดเวลาตั้งแต่สมัย อดีต ปัจจุบัน และอนาคตจนกว่าพุทธศาสนาจะสูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทยอันเป็นที่อยู่ของสังคมไทย นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล ดังนั้นวัดจึงเปรียบเสมือนแหล่งรวบรวมและสร้างวัฒนธรรมซึ่งวัฒนธรรมเป็นค่านิยมและความเชื่อที่มีร่วมกันมาอย่างช้านาน (พระครูธรรมธรนิเทศ อภิญาโณ, 2559)

การสร้างสันติสุขในชุมชนเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และให้การศึกษาแก่พุทธบริษัท การบริหารจัดการจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น การวางแผน การจัดการ เป็นต้น จึงจะทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จและเกิดสันติสุขได้ องค์ประกอบสนับสนุนการสร้างสันติสุข และสันติสุขในสังคมที่สำคัญมีอยู่ 5 ประการ คือ การศึกษา ศาสนา การเมือง กระบวนการยุติธรรม และเรื่องของสื่อทางสังคม ทั้งหมดถือว่าเป็นองค์ประกอบสนับสนุนที่รัฐจะต้องเข้าไปควบคุม ดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สามารถดำเนินงานไปสู่เป้าหมายในเรื่องเดียวกันคือ การสร้างสันติสุขและสันติภาพในสังคมได้อย่างแท้จริง สรุปรายละเอียดประเด็นของความสำคัญแต่ละเรื่องได้ดังนี้ (พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน, 2558)

(1) บทบาทในการจัดการศึกษา (Education) การศึกษาที่แท้จริงมีจุดเริ่มต้นที่ครอบครัว เมื่อครอบครัวมีความอบอุ่นจะสร้างฐานการเรียนรู้ที่ถูกต้องให้กับเยาวชน คือ มีความรู้ มีความคิด และมีความรัก ส่วนการศึกษาในระบบของรัฐจะต้องกำหนดเป้าหมายเพื่อสร้างสันติสุข และสันติภาพอย่างชัดเจน โดยที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สิ่งแวดล้อมของตน มีความรักต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม มีจิตใจกว้างและเต็มไปด้วยความเมตตา มีจิตใจที่เป็นอิสระจากอำนาจของวัตถุ จากอำนาจของกิเลสและทิฐิ และมีความสามารถทางด้านการใช้ความคิด หรือใช้ปัญญาได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง รวมทั้งมีศักยภาพในการพัฒนายกระดับปัญญาของตนให้สูงขึ้นได้เรื่อย ๆ ดังนั้นโรงเรียนหรือระบบการศึกษาควรจะสอนกระบวนการคิดต่อไปนี้ให้กับผู้เรียน คิดคล่อง คิดหลากหลาย คิดละเอียด คิดชัดเจน คิดอย่างมีเหตุผล คิดถูกต้อง คิดกว้าง

คิดลึกซึ้ง คิดไกล กระบวนการคิดต่าง ๆ เหล่านี้ จะช่วยเสริมสร้างปัญญาให้กับมนุษย์และเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับการสร้างสันติสุขและสันติภาพในสังคม

(2) ศาสนา (Religion) ศาสนาเป็นสถาบันหลักทางสังคมมาตั้งแต่อดีต ในสภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งสังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาที่สำคัญอยู่หลายเรื่องจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีปัญญาหลาย ๆ ด้าน เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมในทางสร้างสรรค์ และเพื่อมุ่งหวังให้สันติสุขอย่างแท้จริงเกิดขึ้นในสังคม บทบาทที่สำคัญของศาสนาในส่วนนี้จึงควรเป็นการเสริมสร้างปัญญาให้กับประชาชนเป็นการช่วยเสริมบทบาทหน้าที่ของระบบการศึกษาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

(3) การเมือง (Politics) ระบบการเมืองจะช่วยสร้างสันติสุขให้กับสังคมอีกทางหนึ่ง การเมืองจะต้องสร้างระบบการปกครองบ้านเมือง ระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่เรียกว่าธรรมาภิบาลหรือธรรมรัฐ (Good Governance) ขึ้นมาให้ได้

กล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วย ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป การสร้างชุมชนให้เกิดสันติสุขได้นั้น ทุกคนในชุมชนต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนประพฤติ นำหลักธรรมมาปฏิบัติ ทำให้ประชาชนในชุมชนมีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ควรให้ความสำคัญโดยการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นและส่วนรวม ฟังความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล และควรส่งเสริมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนด้วยการวางใจเป็นกลาง วางเฉยกับเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตนตามแนวทางคุณธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งบทบาทของวัดในการเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขในชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง และเป็นจุดศูนย์รวมนำหลักธรรม เผยแผ่ความรู้ให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในหลักธรรมจะทำให้คนตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท มีการปล่อยวางไม่เห็นแก่ตัว จะทำให้บุคคลแก้ปัญหาอย่างสันติ แก้ปัญหาอย่างถูกต้อง ไม่ใช่ความรุนแรง เป็นต้น จากการศึกษา วิเคราะห์ และตีความทำให้พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเพียงเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนได้ร่วมกันสร้างปัญญา จนนำชุมชนไปสู่มิติของการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ข้อห่วงใย และความกังวลของกันและกัน จนนำสิ่งเหล่านั้นมาสร้างสรรค์สังคมและชุมชนให้เกิดสันติและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (พระครูธรรมธรนิเทศ อภิญาโณ, 2559)

ปัญหาการเสื่อมศรัทธาในศาสนา

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี ในทุกครั้งที่พระพุทธศาสนาได้เผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์เรามักจะกันพื้นที่ของวิกฤติการณ์ให้แก่ “ศาสดาและศาสนาธรรม” อยู่เสมอ แต่องค์ประกอบหนึ่งซึ่งมักจะรับการตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามอยู่เสมอ คือ “ศาสนบุคคล” ซึ่งศาสนบุคคลนั้นพระพุทธเจ้าได้ส่งต่อพระพุทธศาสนาหรือในความหมายตามพระไตรปิฎกคือธรรมวินัย โดยทรงย้ำเตือนว่า “โดยการล่วงไปแห่งเราธรรมและวินัยจะเป็นศาสนาของเธอทั้งหลาย” คำว่าเธอทั้งหลายในบริบทนี้หมายถึงพุทธบริษัททั้ง 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคมไทยประการหนึ่งคือ สังคมไทยได้มอบความไว้วางใจให้แก่พระภิกษุในฐานะที่พระภิกษุเป็นสมมติสงฆ์ที่เป็นเนื้อหาบุญ และมีบทบาทสำคัญต่อเป็นหลักชัยในการรักษาพระพุทธศาสนาโดยมีอุบาสกและอุบาสิกาทำหน้าที่ให้การทำนุบำรุง และให้การสนับสนุนปัจจัย 4 แก่พระภิกษุที่จำเป็นต่อการดำรงตนในวิถีความเป็นสมณะและบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุดในพระพุทธศาสนา จนเป็นที่มาของคำกล่าวที่แฝงด้วยปริศนาธรรมว่า “คฤหัสถ์ถวายขาให้พระภิกษุ ส่วนพระภิกษุมอบตาให้แก่คฤหัสถ์” อธิบายความคือ การถวายขาคือการถวายความสะดวกในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องธรรมของพระภิกษุ พระภิกษุจึงมีหน้าที่สำคัญในการมอบดวงตา คือ ปัญญาแห่งธรรมที่ได้จากการปฏิบัติธรรมแก่คฤหัสถ์เป็นการตอบแทน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564) อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมเช่นกันว่าการถวายขาเพื่อแลกดวงตากับพระภิกษุนั้น เป็นการถวายปัจจัย 4 ที่เกินเลยต่อความจำเป็นในการดำรงตนเพื่อศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องรักษาธรรมหรือไม่ แต่บางกลุ่มก็แย้งเช่นกันว่าหากคฤหัสถ์มีความศรัทธาที่จะถวายปัจจัยหรือวัตถุอันประณีตต่อพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมต่อการทำบุญแก่พระสมมติสงฆ์ที่เป็นเนื้อหาบุญอันใหญ่ยิ่งใหญ่อิ่งใหญ่ตามความเชื่อของตนเอง

จากปัญหาดังกล่าวที่ได้นำเสนอในเบื้องต้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2556) ได้ตั้งข้อสังเกตและตั้งข้อคำถามต่อพุทธบริษัทในฐานะที่เป็นศาสนบุคคลใน 2 กลุ่มหลัก คือ “กลุ่มอุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาวิปริต” และ “กลุ่มพระภิกษุสามเณรที่ก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธา” โดยเพราะข้อสังเกตที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ในสาระดังต่อไปนี้

1. กลุ่มอุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาวิปริต

อุบาสกอุบาสิกาบางคนมุ่งเน้นศรัทธา แต่ขาดปัญญาจนไปนำสู่การสนับสนุน และส่งเสริมปัจจัย 4 แก่พระภิกษุบางรูปเกินเลยความจำเป็นต่อการครองตนเพื่อศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องธรรม อีกทั้งการสนับสนุนดังกล่าวก่อให้เกิดการสะสม ยึดติดในวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่เกินความจำเป็น แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงย้ำประเด็นความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค (โภชนะ มัตตัญญูตา) โดยไม่ให้ใช้ปัจจัย 4 เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อความมั่งคั่ง แต่ให้เป็นไปเพื่อการตั้งอยู่ได้ของกาย

อันจะนำไปสู่การใช้กายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาธรรม และปฏิบัติธรรม นอกจากนั้น ศรัทธาวิปริตยังนำไปสู่การมุ่งเน้นไปที่ “อามิสบูชา” แทนที่จะมุ่งเน้น “ปฏิบัติบูชา” ด้วยเหตุนี้ อามิสบูชาจึงนำไปสู่การสร้างและบูชาวัตถุ การสนับสนุนและส่งเสริมความต้องการด้านวัตถุธรรมมากกว่าการปฏิบัติธรรม จึงทำให้อุบาสกอุบาสิกาเข้าไม่ถึงเนื้อธรรมอย่างแท้จริง แนวทางเหล่านี้จึงไม่สอดคล้องกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าให้เชื่อกกรรม ชื่อผลของกรรม เชื่อว่ามนุษย์มีกรรมเป็นของตน และเชื่อเชื่อในธรรมของพระพุทธเจ้า แต่พุทธศาสนิกชนจำนวนหนึ่งไม่ได้ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว แต่ได้ฝากความเชื่อมั่นไปไว้กับปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเครื่องรางของขลัง อาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เมื่อสิ่งที่ตัวเองเชื่อมั่นกระทำการบางอย่างที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสมจึงทำให้พลาดโอกาสในการพัฒนาตนในระดับที่สูงต่อไป

2. กลุ่มพระภิกษุที่ก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธา

พระภิกษุบางรูปปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และตีความพระธรรมวินัยให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของตนหรือกลุ่มตน อีกทั้งบิดเบือนพระธรรมวินัยไปสร้างความชอบธรรมให้แก่อุดมการณ์และแนวทางการปฏิบัติของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์เฉพาะตนหรือกลุ่มตน เมื่อความจริงบางอย่างปรากฏชัด จึงทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระภิกษุบางรูป ขยายผลไปสู่องค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนาในภาพรวม จะเห็นว่าภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่พระภิกษุบางรูปได้ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดภาวะวิกฤติศรัทธานั้นเชื่อมโยงมาจากตัวแปรที่น่าสนใจหลายประการซึ่ง พระมหากษัตริย์ ธรรมมหาโสได้สรุปในประเด็นดังต่อไปนี้

(1) ศรัทธาวิปริตจึงก่อให้เกิดวิกฤติศรัทธาเพราะพุทธศาสนิกชนสนับสนุนหรือส่งเสริมในทิศทางที่ไม่ถูกต้องจึงทำให้พระภิกษุยึดติดในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

(2) บุญวิปริตการเน้นสอนเรื่องบุญที่เน้นเฉพาะตัวบุญแต่ขาดกุศลโดยแปลงบุญให้เป็นเรื่องของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม แทนที่จะบุญจะเป็นสัญลักษณ์ของความสุขในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างความอิ่มใจและชำระใจ

(3) การสอนวิปริตพระภิกษุบางรูปเน้นสอนเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากกว่าปาฏิหาริย์แห่งธรรม การสอนให้มนุษย์ชื่นชมและกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าตัวเอง ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำเตือนว่า “ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายผู้ที่ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด” เพราะมนุษย์ที่ฝึกแล้วสามารถเป็นครูของเทวดาและเทวดาชื่นชมอาศัย ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระพุทธเจ้าและอนาถปิณฑิกะเศรษฐี

(4) การใช้สื่อที่วิปริต สื่อไอทีต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ พระภิกษุและสามเณรจำนวนมากได้มีการใช้สื่อไอทีเป็นเครื่องมือในการศึกษาธรรม และเผยแผ่ธรรม แต่มีพระภิกษุและสามเณรจำนวนหนึ่งเช่นเดียวกัน ใช้สื่อไอทีโดยขาดการรู้เท่าทัน และขาดการมีตระวังทั้งการพูด สื่อข้อความ การนำเสนอภาพและคลิปเสียงที่ไม่เหมาะสมแก่ความเป็นนักบวช จะเห็นว่ามีภาพและเสียงจำนวนมากที่พระภิกษุได้โพสต์หรือนำเสนอในพื้นที่ของอินเทอร์เน็ต เช่น ยูทูบ เฟสบุ๊ก และบล็อก

ดังนั้น เมื่อกล่าวตามหลักการของอิทัปปัจจยตาที่เน้นอธิบายถึงความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อกันและกันนั้น ไม่ว่าจะเป็นประเด็นของพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาที่วิปริต หรือพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมจนเป็นที่มาของวิกฤติศรัทธา ย่อมส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการปฏิบัติและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กร

ข้อพินิจ “ศรัทธาวิกฤติ” หรือ “วิกฤติศรัทธา”

ความศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตและการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำเตือนว่าศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ (สัทธา สาธุ ปตัญญูตา) ซึ่งความสำเร็จที่เกิดจากความเชื่อและความเลื่อมใสที่มีความตั้งมั่น จึงก่อให้เกิดความสุขแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งในบ้านปลายของการทำหน้าที่หรือภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังพุทธพจน์ที่ว่าศรัทธาตั้งมั่นแล้วนำสุขมาให้ (สุขา สัทธา ปตัญญูตา) อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมั่นที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดความมุ่งมั่นมักจะส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาชีวิตและการทำงาน แต่ถึงกระนั้นพระพุทธเจ้าทรงย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนได้ระมัดระวังและใส่ใจต่อความศรัทธาเลื่อมใสในตัวบุคคลเพราะเมื่อพุทธศาสนิกชนยึดบุคคลอาจจะเป็น “กัณฑ์” ที่สำคัญซึ่งทำให้พลัดหลงเปลี่ยนไปจากพระสัทธรรมซึ่งเป็นเนื้อหาของพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในบุคคลูปปสาทสูตรที่อธิบายถึงความเลื่อมใสศรัทธาเฉพาะบุคคลก่อให้เกิดโทษหรือผลเสีย 5 ประการ คือ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556)

(1) ผู้เลื่อมใสในบุคคลที่ต้องอาบัติเป็นเหตุให้สงฆ์ยกวัตร คิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้เป็นที่รักของเรานี้ถูกสงฆ์ยกวัตรเสียแล้ว” จึงไม่เลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่เลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย จึงไม่คบภิกษุเหล่านั้น เมื่อไม่คบภิกษุเหล่านั้น จึงไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรม จึงเสื่อมจากสัทธรรม

(2) ผู้เลื่อมใสในบุคคลที่ต้องอาบัติเป็นเหตุให้สงฆ์สั่งให้เขานั่งท้าย (หมายถึงที่นั่งสุดท้ายของสงฆ์) คิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้เป็นที่รักของเรานี้ถูกสงฆ์สั่งให้นั่งท้ายแล้ว” จึงไม่เลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่เลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย จึงไม่คบภิกษุเหล่านั้น เมื่อไม่คบภิกษุเหล่านั้น จึงไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรมจึงเสื่อมจากสัทธรรม

(3) ผู้เลื่อมใสในบุคคลที่ลืกลไปสู่ทิศ คิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้เป็นที่รักของเรานี้ลืกลไปสู่ทิศแล้ว” จึงไม่คบภิกษุเหล่านั้น เมื่อไม่คบภิกษุเหล่านั้น จึงไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรม จึงเสื่อมจากสัทธรรม

(4) ผู้เลื่อมใสในบุคคลที่ลาสิกขา คิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้เป็นที่รักของเรานี้ได้ลาสิกขาไปแล้ว” จึงไม่คบภิกษุเหล่านั้น เมื่อไม่คบภิกษุเหล่านั้น จึงไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรม จึงเสื่อมจากสัทธรรม

(5) ผู้เลื่อมใสในบุคคลที่ตายแล้ว คิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้เป็นที่รักของเรานี้ได้ตายเสียแล้ว” จึงไม่คบภิกษุเหล่านั้น เมื่อไม่คบภิกษุเหล่านั้น จึงไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรม จึงเสื่อมจากสัทธรรม

จากคำถามที่ว่า “ศรัทธาวิภัติ หรือ วิภัติศรัทธา” นั้น ทำให้พบคำตอบที่ชัดเจนว่าสถานการณ์พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน พุทธบริษัททั้ง 4 ที่พระพุทธเจ้าได้ฝากพระธรรมวินัยเอาไว้ให้เป็นความหวังต่อการประพฤติดของชาวโลกเพื่อให้สามารถดำรงตนอย่างมีความสุข และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ได้ประพฤติดนพลัดหลงไปจากแนวทางของศรัทธาที่พระพุทธเจ้าได้วางเป็นกรอบเอาไว้ ทั้งที่จุดเด่นของศรัทธาเป็นเครื่องมือที่จะพามนุษย์ข้ามโอชะคือปัญหาและอุปสรรคเพื่อเข้าถึงความงาม ความจริง ความดี และความสุข แต่พุทธบริษัททั้งพระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาบางกลุ่มไม่ได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับทาทิดังกล่าว ผลจากการปฏิบัติที่หลุดออกจากแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงทำให้อุบาสกอุบาสิกาบางกลุ่มมีศรัทธาที่วิปริตเพราะมีความที่ขาดปัญญาในการคิดไตร่ตรองอย่างแยบคายถึงความเหมาะสมตามหลักการโยนิโสมนสิการ ฝากความเชื่อมั่น และเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ให้แก่คนอื่น ๆ และจมดิ่งอยู่กับศรัทธาที่มีดบอด ถวายปัจจัย 4 ที่ก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อและฟุ่มเฟือย โดยไม่ได้ตระหนักรู้ถึงความจำเป็นต่อการศึกษาดรรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องรักษาธรรม รวมไปถึงการอุปโลกน์หรือการยกย่องขึ้นชมว่าพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้เป็นพระอรหันต์หรืออริยะ และเมื่อพระภิกษุที่ตนเคารพนับถือมิได้เป็นตามที่มุ่งหวังจึงเกิดความโศกเศร้าและเสียใจ และบางกลุ่มจึงตัดสินใจเลิกเคารพ นับถือ กราบไหว้บูชา จนเป็นที่มาของการพลาดโอกาสในการตั้งมั่นในการทำความดีต่อไป (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556)

ในขณะที่พระภิกษุและสามเณรบางรูปในยุคปัจจุบันนี้ ได้ประพฤติดัวและปฏิบัติตนบกพร่องต่อพระธรรมวินัยโดยการสอนธรรมที่วิปริต ใช้สื่อวิปริต ชักนำไปสู่การทำบุญแต่ขาดกุศล ชักพาให้อุบาสกอุบาสิกาไม่เชื่อมั่นในตัวเอง แต่เน้นให้ความเชื่อมั่นในครูอาจารย์เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภ ยศ สรรเสริญ โดยการสอนให้อุบาสกอุบาสิกาสยบยอมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ ทั้งที่พระพุทธเจ้าให้เน้นสอนเรื่องปาฏิหาริย์แห่งธรรมแต่พระภิกษุมุ่งไปที่ปาฏิหาริย์แห่งอิทธิฤทธิ์ การอวดตัวอวดตน และประกาศตนว่าบรรลุนิเวศ แม้ข้อเท็จจริงพระพุทธเจ้าจะทรงห้ามว่า “บรรลุนิจจังก็อาบัติปาจิตตีย์ ไม่บรรลุนิจจังก็อาบัติปาราชิก” และเมื่อความจริงบางอย่างปรากฏชัด จึงเป็นที่มาของวิภัติศรัทธาที่พุทธศาสนิกชนมีต่อพระภิกษุ ทั้งภิกษุรูปที่ประพฤติดิด และลามไปถึงพระภิกษุรูปอื่นๆ ในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์กรสงฆ์ในภาพรวม จะเห็นว่า “การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กร” นั้น สัมพันธ์อย่างยั้งกับศรัทธาของพุทธบริษัท การมีศรัทธาวิปริตย่อมส่งผลเสียต่อเจ้าของศรัทธาเป็นเบื้องต้น แต่หลายครั้งที่ศรัทธาวิปริตได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อพระภิกษุบางรูป และพุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่นๆ ที่จะพากันคล้อยตาม และศรัทธามีดบอดเพราะขาดสติและปัญญาเป็นเครื่องในการกำกับ แต่ในขณะที่เดียวกันพระภิกษุในฐานะที่เป็นเนื่อนาบุญจำเป็นต้องตระหนักรู้ในการนำอุบาสกอุบาสิกาเข้าถึงปาฏิหาริย์แห่งธรรม แทนที่จะเน้นสอนและชักนำไปสู่อิทธิปาฏิหาริย์ที่มีดบอดจนขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองในการที่เข้าถึงความจริง ความงาม และความสุขที่มนุษย์คนหนึ่งควรจะได้รับและสัมผัสตามพุทธประสงค์ที่มุ่งหวังว่า “ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้ว นำความสุขมาให้” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556)

พุทธศาสนากับพัฒนาสังคมไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0

เมื่อหากพิจารณาถึงวิสัยทัศน์ (Vision) เชิงนโยบายของรัฐบาลที่จะขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่เป้าหมาย “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายที่จะเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิมไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม หรือพัฒนาการของสังคมไทยผ่านความเป็นประเทศไทย 1.0, 2.0, และ 3.0, ซึ่งถูกกำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จะพบว่าแม้ว่าในบางช่วงของแผนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนา เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในแผนฉบับแรกๆ และการสร้างความเจริญเติบโต และรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพในแผนฉบับที่ 6-7 แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการพัฒนาสังคมไทยก็คือการพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่าในแผนฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จะเน้นการพัฒนาที่มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งการพัฒนาที่บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาในแง่พุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักสถาบันหนึ่งในสังคมไทยที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมไทยก็จะพบว่า ในอดีตพระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับสังคมไทย จนคนไทยมีลักษณะนิสัยที่เด่นชัด คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบสนุก และชอบทำบุญซึ่งนับเป็นความพิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สามารถบูรณาการความสนุกกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในเรื่องบุญเข้าด้วยกัน ดังปรากฏในประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ เป็นต้น ต่อมาเมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุดิบแบบอย่างตะวันตก พระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมา เนื่องจากสังคมไทยไปต้อนรับวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยก็เริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรับเอาความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกเข้ามา ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรมและไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก ทำให้สังคมไทยมีสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” (modernization without development) กล่าวคือ การที่ประเทศไทยมีความทันสมัยจริงแต่ภายนอก แต่ในเนื้อหาแล้วไม่ได้พัฒนาให้เกิดขึ้นในสังคมของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะเดิมของสังคมไทยที่มีวัตถุดิบพร้อม (ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว) ไม่มีความปิดรั้วทางเศรษฐกิจ มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย เพราะมีวัตถุดิบที่พร้อมที่จะบำรุงบำเรอร่างกาย ลักษณะเช่นนี้ไปกันได้ด้วยการรับเอาเทคโนโลยีจากต่างชาติที่เข้ามาพร้อมกับกระแสบริโภคนิยม และสอดคล้องกับกระแสความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยที่มีมาแต่เดิม เกิดเป็นวัฒนธรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ การพึ่งพาสิ่งภายนอกโดยไม่ต้องลงมือทำการ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่รอผลลบลับตาล พึ่งพาอำนาจภายนอกต่าง ๆ

สังคมไทยจึงตกอยู่ในสภาพความอ่อนแอ ขาดความเข้มแข็งที่จะไปพัฒนาประเทศ กระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศภายใต้ประเทศไทย 4.0 ซึ่งเป็นนโยบายที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาลนั้น สาระสำคัญที่สุด ย่อมอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีศักยภาพหรือคุณภาพในการที่จะไปพัฒนาในภาคส่วนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้นั่นเอง (กรุงเทพฯ, 2564)

ศาสนากับการเมือง

ศาสนามีได้แยกอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากสังคมและการเมือง แต่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการเมืองหลายพันปีมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ศาสนาทั้งพุทธ พราหมณ์ และฮินดู ล้วนแต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองและการค้าของคนชั้นนำตั้งแต่อยู่ในอินเดีย ครั้นแผ่มาถึง อุษาคเนย์ก็เป็นเครื่องมือทางการเมืองและการปกครองของคนชั้นนำอุษาคเนย์ ส่วนพระสงฆ์ได้เกี่ยวข้อง การเมืองตั้งแต่สมัยก่อนอยุธยา และตลอดสมัยอยุธยา แล้วสืบเนื่องเรื่อยมาถึงสมัยหลัง ๆ แต่เป็นการเมือง เพื่อธำรงไว้ซึ่งอำนาจของคนชั้นนำด้วยคำสอนเรื่องคนที่ไม่มีความเท่าเทียมกัน อันเนื่องมาจาก “บุญวาสนา” และ “เวรทำกรรมแต่ง” ศาสนาพุทธเกี่ยวข้องการเมืองของรัฐตั้งแต่ดั้งเดิมเริ่มแรกแต่จากอินเดียและลังกา ถึงอุษาคเนย์และไทย แต่เป็นการเมืองเพื่อสถาปนาอำนาจของคนชั้นนำที่นับถือพุทธศาสนาอยู่เหนือคน กลุ่มอื่นที่ไม่นับถือศาสนาพุทธ ขณะเดียวกันคนชั้นนำได้ใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือทางการเมือง ในการรวบรวมและควบคุมไพร่บ้านพลเมืองนานาชาติพันธุ์ที่รู้ในนามกันว่า “ร้อยพ่อ พันแม่ ให้กลายตน เป็นคนไทย”

สุจิตต์ วงศ์เทศ (2563) ได้นำเสนอแนวคิดทางวิชาการถึงสัมพันธภาพระหว่างศาสนากับอำนาจรัฐ ผ่านบทความเรื่อง “ศาสนา การเมือง อำนาจอธิปไตย เวรทำกรรมแต่ง คนไม่เท่ากัน” ในประเด็นสาระสำคัญ ทางวิชาการดังนี้

1. พระสงฆ์สนองอำนาจอริยอุทธยา

พระสงฆ์สมัยอยุธยาทั้ง “สวดลำ” และ “เทศน์มหาชาติ” เป็นทำนองโหยหวนผสมลูกคอก คีตกะนองร้องแหล่ต่าง ๆ ตามบทกวีกลอนเทศน์กลอนสวดที่แต่งโดยนักปราชญ์ของรัฐเรื่องคนไม่เท่ากัน อันมีที่มาจากบาปบุญคุณโทษของคนนั้น ๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจการเมือง ของรัฐสมัยนั้น รัฐอยุธยา (ในทางหลักการ) ควบคุมกำกับพระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรสยาม (มีพื้นที่ส่วนใหญ่ อยู่บริเวณภาคกลางโดยไม่ครอบคลุมทั่วประเทศเท่าทุกวันนี้) ตั้งแต่ส่งขราชลงไปถึงภิกษุสามัญทั้งคามวาสี และอริยวาสี ตลอดทั้งในเมืองและหัวเมืองนอกกำแพงพระนคร (แต่ในทางปฏิบัติอาจไม่จริงทั้งหมดก็ได้) หน่วยราชการของรัฐอยุธยามีหน้าที่ควบคุมกำกับพระสงฆ์ (พบในพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน และ พระธรรมานุญ) ได้แก่

- (1) กรมธรรมการ มีเจ้ากรมเป็น “ออกญาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีศรีศุภราชพิริยภาหุ” ถือตราเสมาธรรมจักร ศักดินา 10,000 (หนึ่งหมื่น)
- (2) กรมฉางข้าวบาตร มีเจ้ากรมเป็น “ขุนอินอัครเนศวร” ศักดินา 1,600 (พันหกร้อย)
- (3) กรมข้าพระ มีเจ้ากรมเป็น “พระธรรมเสนา” ศักดินา 3,000 (สามพัน)
- (4) กรมสังฆการี มีเจ้ากรมเป็น “หลวงธรรมรักษา” ศักดินา 1,000 (หนึ่งพัน)

2. ศาสนารับใช้การเมืองตั้งแต่แรก

ศาสนารับใช้การเมือง คนชั้นนำพื้นเมือง มีตัวอย่างสำคัญตั้งแต่แรกเริ่มที่เมืองอุทอง ศาสนาเพื่อการเมืองการปกครองเมืองอุทอง (อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี) เป็นเมืองใหญ่ระดับรัฐ ซึ่งนักปราชญ์นานาชาติต่างรับรู้ทั่วกันว่าเป็น “รัฐเก่าแก่สุด” ในไทยภาคกลาง ลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และนับถือศาสนาผี มีหินตั้งเชื่อมโยงไฟฟ้า ผืนแถบบนฟ้า และมีเทคโนโลยีก้าวหน้ากว้างขวางสามารถถลุงโลหะหล่อสำริดซึ่งเป็นโลหะผสมทำเครื่องมือเครื่องใช้มากกว่า 2,000 ปี มาแล้ว หรือตั้งแต่ พ.ศ. 500 คนชั้นนำเมืองอุทองครั้งนั้นซึ่งเป็นคนพื้นเมืองยังไม่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จากอินเดีย แต่มีการติดต่อค้าขายทางไกลกับอินเดียและเครือข่าย นอกจากนั้นหัวหน้าเผ่าพันธุ์และชนชั้นนำซึ่งเป็นคนพื้นเมืองอุษาคเนย์ต่างยกย่องหรือว่าจ้างผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ชาวอินเดียเป็นที่ปรึกษาทำหน้าที่แนะนำและถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวิทยาการตลอดจนประเพณีพิธีกรรมจากอินเดีย ต่อมาคนชั้นนำเมืองอุทองซึ่งเป็นคนพื้นเมืองได้เลือกสรรรับศาสนาจากอินเดียทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เฉพาะที่มีประโยชน์ทางการเมืองการปกครองของตนโดยไม่ให้เสีย “หลักการดั้งเดิมในศาสนาผี” แล้วใช้พุทธกับพราหมณ์-ฮินดูห่อหุ้มคลุมศาสนาผี (ของตน) ให้ดูดีมีระดับเพื่อใช้งานการเมืองการปกครองอย่างเปิดเผยตั้งแต่ราว 1,500 ปี มาแล้ว หรือประมาณหลัง พ.ศ. 1000

กรณีศึกษาเมืองอุทองรวมถึงหลักฐานทางโบราณคดีพบใหม่ทั่วอุษาคเนย์ หักล้างแนวคิดแบบอาณานิคมว่าอุษาคเนย์ (รวมทั้งในไทย) สมัยดั้งเดิมที่อ้างว่าเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน ต่อมาต้องตกเป็นอาณานิคมของอินเดีย แล้วรับอารยธรรมอินเดียจึงพ้นสภาพล้าหลังแล้วมีบ้านเมือง ความเหล่านี้อยู่ในหนังสือ “The Indianized States of Southeast Asia” เป็นคัมภีร์ของมหาวิทยาลัยทั่วโลกว่าอินเดียเจริญกว่า ได้เข้ามาปราบปรามคนพื้นเมืองอุษาคเนย์ แล้วตั้งตนเป็นใหญ่นำอารยธรรมอินเดียเข้าไปสร้างความเจริญให้คนพื้นเมืองเป็นอาณานิคมของอินเดีย โดย ศ. ยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) เป็นนักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รับราชการในตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่ประจำหอพระสมุดวชิรญาณ (ภายหลังเป็นหอสมุดแห่งชาติ) เมื่อ พ.ศ. 2461 และในปี พ.ศ. 2472 ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศและ

ทำงานที่นั่นกระทั่ง พ.ศ. 2489 หลังจากนั้นได้เดินทางกลับกรุงปารีส และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2512 หลักฐานโบราณคดีที่พบสมัยต่อมาจนปัจจุบัน ยืนยันว่าอุษาคเนย์เป็นบ้านเมืองก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (โดยเฉพาะถลุงและหลอมโลหะ) มากแล้ว ก่อนรับวัฒนธรรมอินเดียทางศาสนาและอื่น ๆ อยู่ทองเป็นเมืองใหญ่ ระดับรัฐก่อนรับศาสนาจากอินเดียหลายร้อยปี เติบโตจากการค้าทางไกล (ผ่านมลายู) กับจีน, อินเดีย และ เครือข่ายตะวันออกกลาง บรรดาชนชั้นนำของบ้านเมืองก็รับผู้รู้ผู้ชำนาญชาวอินเดียมาถ่ายทอดความรู้ ศิลปวิทยาการ ตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนา โดยชนชั้นนำพื้นเมืองเป็นผู้เลือกสรรตามความต้องการของ ชุมชน ทั้งนี้ได้ถูกกำหนดหรือครอบงำจากอินเดีย ดังจะพบว่าหลักการของศาสนาผีพื้นเมืองยังมีอำนาจเหนือพุทธ-พราหมณ์ พระสงฆ์และพราหมณ์ทำงานการเมือง พระสงฆ์ในศาสนาพุทธ และพราหมณ์ (นักบวช) ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ด้านหนึ่งประกอบพิธีกรรม ส่วนอีกด้านหนึ่งมีหน้าที่ทำงานการเมือง สนองชนชั้นนำเพื่อปกครองประชาชาติราชรัฐ พระสงฆ์ในศาสนาพุทธตั้งแต่ก่อนมีกรุงศรีอยุธยา กระทั่ง ถึงกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนทุกวันนี้ทำหน้าที่สรรเสริญหัวหน้าเผ่าพันธุ์พื้นเมืองมีฐานะสูงส่งเป็นพระราชา ในวัฒนธรรมอินเดีย คือ “ธรรมราชา” หรือ “ธรรมาโศกราช” เที่ยงพระเจ้าอโศก หรือ “จักรพรรดิราช” เที่ยงพระอินทร์ พราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำหน้าที่สรรเสริญหัวหน้าเผ่าพันธุ์พื้นเมืองมีฐานะ สูงส่งเป็นกษัตริย์ในวัฒนธรรมอินเดียแล้วยกย่องให้สูงขึ้นเสมือนมหาเทพเทวดาในลัทธิเทวราชเรียก “เทวราชา” เที่ยงพระอิศวร (ศิวะ), พระนารายณ์ (วิษณุ), พระพรหม (จตุรพักตร์) และการหนีไม่พ้นของ พระสงฆ์และศาสนาพุทธโดยสรุปเกี่ยวกับการเมืองตั้งแต่แรกแผ่ถึงสยามประเทศไทย แต่เป็นการเมือง เพื่อผดุงอำนาจของชนชั้นนำเรื่อง “คนไม่เท่ากัน” ซึ่งหนักไปทางตรงข้ามประชาธิปไตย ดังนั้นการศึกษา เกี่ยวกับศาสนาพุทธโดยผ่านวิชาการต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์โบราณคดี ฯลฯ ไม่ว่าจะสำคัญตุนผิด “ไม่เกี่ยวข้องการเมือง” อย่างไรก็ตาม ล้วนเป็นเครื่องมือทางการเมืองรับใช้อำนาจของชนชั้นนำกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคม ซึ่งไม่เกี่ยวกับความเสมอภาคและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย

สรุป

หากพิจารณาข้อคิดบางประการที่ว่า “ทำไมวัดร้างเพิ่มมากขึ้น ยิ่งปฏิรูป คนบวชยิ่งน้อยลง” ตั้งแต่ ธรรมนูญมหาเถรสมาคม 3 รูป ถูกจับกุมและดำเนินคดีทางกฎหมายโดยไม่แยแสต่อการปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ แต่อย่างใด ส่วนอีก 1 รูปได้เดินทางไปลี้ภัยทางการเมือง/การศาสนาที่ต่างประเทศ การขับเคลื่อนการปฏิรูป คณะสงฆ์ซึ่งก่อนหน้านี้มีการประชุม สัมมนา สรุป ติดตามภารกิจ 6 ด้าน บวก 1 รวมทั้งการขับเคลื่อน แนวทางปฏิบัติอีก 13 โครงการ หลังจากมีกรณีคดีเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่เรียกกันแบบเข้าใจง่ายว่า “คดีเงินทองวัด” พุทธศาสนิกทั้งหลายโครงการได้ชะลอและยุติการขับเคลื่อนทันทีไม่เว้นแม้โครงการ หมู่บ้านศีล 5 ที่คณะสงฆ์เริ่มทำได้ตั้งแต่สมัยรัฐบาล คสช. ขึ้นมากุมอำนาจทางการเมืองใหม่ ๆ

และผลพวงของการปฏิรูปคณะสงฆ์ตอนหนึ่งที่เห็นชัดคือ จำนวนคนบวชน้อยลง ซึ่งเดิมมีน้อยอยู่แล้ว กลับน้อยลงอีก ถึงแม้มีโปรโมชันบวชฟรี เรียนฟรี ทุนปริญญาตรี ถึงปริญญาเอก กลับได้รับการยืมและการช่วยเหลือเป็นนัยยะสำคัญว่า “บวชแล้วอยู่ยากจากการตรวจสอบของอำนาจรัฐ” และผลกระทบที่เห็นชัดในปัจจุบัน คือ ศาสนทายาทบวชน้อยลงมาก ในบางจังหวัดที่เคยมีพระเถระเยอะ ๆ ปัจจุบันเหลือไม่กี่รูป ยิ่งสามเณรน้อยน่ารัก ๆ บางวัดแทบไม่มีให้เห็น กฎมีแต่ห้องว่างเปล่า ส่วนใหญ่ไหลเข้าสู่เมืองกันหมด บางวัดเป็นวัดระดับเจ้าคณะอำเภอ มีพระภิกษุไม่ถึง 10 รูป สามเณรน้อยไม่มี ทั้งนี้เพราะในสถานการณ์ปัจจุบันมีคนบวชเรียนน้อยลง เกียรติยศของความเป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค เลื่อนกลางลง ศักดิ์ศรีความเป็นมหาเปรียญลดน้อยลง การได้ความเป็นเปรียญธรรมที่ไม่สมภูมิ เช่น ได้มาด้วยวิธีการของมือที่มองไม่เห็นหรือมือที่มองไม่เห็นด้วยความรู้เห็นเป็นใจของเจ้าสำนักเรียน ความไฝ่ฝันของการเป็น “นาคหลวง” ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าภาพบวชในวัดพระศรีรัตนศาสดารามของพระภิกษุ-สามเณรในปัจจุบันจึงจางลง

ปัญหาหลักภายนอกด้านหนึ่งที่สำคัญคือความไม่ทันสมัยกับสถานการณ์ปัจจุบันของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การลงโทษทางกำหนดและพระธรรมวินัยต่อพระภิกษุนอกกรีต รวมทั้งการบริหารจัดการกับบอละขีที่ปลอมตัวเข้ามาหาผลประโยชน์จากพุทธศาสนา ส่วนปัญหาใหญ่ภายในที่สำคัญมากของคณะสงฆ์และพระภิกษุสงฆ์ ผู้เขียนมีมุมมองว่า “การคุ้มครองตน การรักษาศีล รักษาวินัย และความสามัคคีของคณะสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบูรณาการวัดให้มีจุดยืนในสังคมยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ คือสิ่งสำคัญยิ่งที่ธำรงรักษาพระธรรม พระวินัย และพระสงฆ์ให้มีความยั่งยืน” แต่สถานการณ์ปัจจุบันกลับสะท้อนพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณะ (ตามมุมมองของผู้เขียน) ออกมาทำลายศาสนา เช่น พฤติกรรมการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศจนเกินงาม, พฤติกรรมการใช้ชีวิตที่คล้ายความเป็นฆราวาส เช่น การขับขี่รถยนต์เสียเองโดยการอ้างว่าพระวินัยไม่ห้าม ตนเองก็มีใบขับขี่ (ก่อนบวช) ไม่เห็นผิดกฎหมาย เป็นต้น การใช้ภาษาพระที่เปลี่ยนไป เช่น จากคำว่า “เจริญพร” เป็น “ขอบคุณครับ” จากคำว่า “อาตมา” เป็น “ผม” เป็นต้น พร้อมนี้ พฤติกรรมที่แสดงออกในสถานการณ์ปัจจุบัน หากคณะสงฆ์ไทยโดยมหาเถรสมาคม พระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ และตัวของพระภิกษุสงฆ์ - สามเณร เองยังนิ่งเฉยหรือละเลยใช้วิธีการปกครองแบบยถากรรม รวมทั้งการบริหารจัดการภาครัฐของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น อนาคตพระพุทธศาสนาคงลดต่ำลงไปและอาจจะถูกกลืนโดยศาสนาอื่นๆ และวัฒนธรรมอื่น ส่วนคำตอบในอนาคตของพุทธศาสนา คงขึ้นอยู่กับพุทธบริษัททั้ง 4 ซึ่งได้สอดคล้องกับคำกล่าวในที่ว่า

“วัดจะร้าง	ขุนนางจะผยอง	เงินทองจะเป็นพระเจ้า
คนเฒ่าจะกำพัว	จอมพาราจะหมั่นหมอง	พี่น้องจะเป็นศรีตรู
ครูจะกลัวศิษย์	ผิดจะเป็นถูก	ลูกจะล้างผลาญ
คนพาลจะอหังกา	คนบ้า ๆ จะโด่งดัง	คนมีตังค์จะเป็นเทพเจ้า”

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ ศรีวิเชียร. (2542). ประวัติการศึกษาของสงฆ์. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2564). พุทธศาสนากับการพัฒนาไทยแลนด์ 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2565, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641259>
- นิโคลัส เบนเนตต์. (2555). หน้าที่แห่งชีวิต. (โคทม อารียา, ผู้แปล), สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาดนัย อุบุตฺตโน และอำนาจ บัวศิริ. (2558). รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข : ศึกษากรณีวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 3(1), 23-36.
- พระครูธรรมธรนิเทศ อภิญาโณ และพระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์. (2559). บทบาทของวัดในการเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขในชุมชน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 4(1), (ฉบับพิเศษ) 82-90.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรัทธาวิปริตหรือวิกฤติศรัทธา. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2565, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/460>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2558). ฐานข้อมูลจดหมายเหตุมานุษยวิทยา วิลเลียม เจ. คลอสเนอร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2565, จาก https://www.sac.or.th/databases/anthroarchive/collection_detail.
- แสง จันทร์งาม. (2530). พุทธศาสนากับสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์, 6(3), 125-144.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2563). ศาสนา การเมืองสนองอำนาจรัฐ เวนทาร์กรรมแต่ง คนไม่เท่ากัน. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2565, จาก <http://doh.hpc.go.th/bs/topicDisplay.php?id=478>